

Asia

Sitoumuksen määrittäminen Nordea Pankki Suomi Oyj:n, OP-Keskus osk:n ja Sampo Pankki Oyj:n noudatettavaksi kotimaisten vierasautomaattinostojen asiakashinnoittelussa.

Osapuolet

Nordea Pankki Suomi Oyj, Helsinki

OP-Keskus osk, Helsinki

Sampo Pankki Oyj, Helsinki

Toimenpidepyynnön tekijä:

Suomen Käteisnosto Oy, Helsinki

Ratkaisu

Kilpailuvirasto määrää kilpailunrajoituslain 13 § 3 momentin nojalla Nordea Pankki Suomi Oyj:n (Nordea), OP-Keskus osk:n (OP-Keskus) ja Sampo Pankki Oyj:n (Sampo Pankki) 5.6.2009 antamat ja 15.–17.6.2009 tarkentamat sitoumukset noudatettaviksi. Nordean, OP-Keskuksen ja Sampo Pankin antamia sitoumuksia sovelletaan kunkin pankin asiakashinnoitteluun koskien euromääräisiä käteisnostoja tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -korteilla Suomessa toimivien ns. pankeista riippumattomien automaattiyrittäjien¹ automaateilla (jäljempänä kotimaiset vierasautomaatit).

Asian vireilletulo

1. Kilpailuvirasto on selvittänyt Automatia Pankkiautomaatit Oy:n (Automatia) osakaspankkien Nordean, OP-Keskuksen ja Sampo Pankin kotimaisten vierasautomaattinostojen asiakashinnoittelua. Virasto vastaanotti Suomen Käteisnosto Oy:n toimenpidepyynnöt 17.9.2007 ja 21.2.2008. Myös muut riippumattomat automaattiyrittäjät EuroCash Finland Oy ja Nettiset Oy ovat ilmaisseet Kilpailuvirastolle huolensa em. asiakashinnoittelusta.
2. Nordea, OP-Keskus ja Sampo Pankki eivät hinnoittele erikseen asiakkaidensa euromääräisiä käteisnostoja Otto.-automaateilta tiliin liitetyillä Visa- ja/tai MasterCard -korteilla.²

¹ Independent ATM deployer, IAD

² Tällä hetkellä näitä kortteja ovat Visa Electron, Visa Debit ja MasterCard Debit.

3. Vastaavat nostot kotimaisilta vierasautomaateilta maksavat Nordean ja OP-Keskuksen/OP-Pohjola -ryhmän asiakkaille 1 euro + 2,00 prosenttia nostetusta rahamäärästä.³ Sampo Pankin hinnastossa 25.3.2008 ilmoitetaan, että vierasautomaattihinnoittelu asiakkaille on 1 euro + 0,75 prosenttia.⁴ Sampo Pankki ilmoitti 17.11.2008 Kilpailuvirastolle, ettei se ole toistaiseksi ottanut käyttöön kyseessä olevaa hinnoittelua. Suomen Käteisnosto Oy:n mukaan Automatian osakaspankkien käteisnostojen asiakashinnoittelu ei ole kustannusvastaavaa ja syrjii Suomen Käteisnostoa.

Asiaselostus

Käteisen jakelu Suomessa

4. Automaattien määrä ja niiden käyttö on Suomessa vähentynyt. Pankkikorttimaksamisen ja erityisesti Visa Electron -korttimaksamisen lisääntyminen sekä verkkopankin käytön yleistymisen ovat vähentäneet automaattien käyttöä.⁵ Keskimääräisen automaattinoston määrä on noussut Suomessa vuosina 1998 - 2007.⁶
5. Suomessa noin 85 prosenttia käteisestä nostetaan Otto.-automaateista ja loput pankin konttorista, kaupan kassalta suoraan tai ostosten yhteydessä.⁷ Vuonna 2007 automaateista nostettiin 190 miljoonaa kertaa keskinoston ollessa 86,5 euroa.⁸ Automaattinostojen lukumäärä väheni vuonna 2007 noin 4 prosenttia, keskinosto puolestaan kasvoi noin 3 prosenttia.⁹
6. Käteisautomaatteja oli vuoden 2007 lopussa 1658 (vuonna 2006 1669). Suomessa oli vuonna 2006 313 käteisautomaattia miljoonaa asukasta kohden.¹⁰ Suomen käteisnosto- ja maksuautomaattiverkoston kehitys on 2000-luvulla poikennut muiden rahaliiton maiden kehityksestä. Suomi on ainoa maa, jossa automaattien lukumäärä miljoonaa asukasta kohti on laskenut lähes koko 2000-luvun ajan.¹¹

³ Luotto- ja maksuaikakorteilla tehdyt käteisnostot ovat maksullisia sekä Otto.-automaateilla että riippumattomien automaatti-toimijoiden automaateilla.

⁴ Sampo Pankin vastaus 4.9.2008.

⁵ Finanssialan Keskusliitto:

<http://www.fkl.fi/asp/system/empty.asp?P=2396&VID=default&SID=558954760848569&S=0&C=22696>.

⁶ Finanssialan Keskusliitto: Tilastotietoja pankkien maksujärjestelmistä Suomessa 1998–2007, 15.5.2008. Automaattinoston keskimääräinen euromäärä: vuosi 2004 77,8 €, vuosi 2005 81 €, vuosi 2006 84,1 € ja vuosi 2007 86,5 €.

⁷ Kilpailuviraston vierailu Automatiassa 17.6.2008: Kalvot.

⁸ Finanssialan Keskusliitto:

<http://www.fkl.fi/asp/system/empty.asp?P=2396&VID=default&SID=558954760848569&S=0&C=22696>

⁹ Finanssialan Keskusliitto: Maksaminen Suomessa ja Euroopassa, 7.7.2008, s. 15.

¹⁰ Finanssialan Keskusliitto:

<http://www.fkl.fi/asp/system/empty.asp?P=2396&VID=default&SID=558954760848569&S=0&C=22696>

¹¹ European Central Bank Statistical data warehouse

7. Automatia on vuodesta 1994 tarjonnut pankeille Otto.-käteisautomaattipalveluja. Säästöpankkien, Paikallisosuuspankkien ja Ålandsbankenin lakkautettua omat automaattiverkkonsa kaikki käteisautomaatit Suomessa olivat vuoden 2005 alusta Otto.-automaatteja¹², kunnes ensimmäinen uusi kilpailija, EuroCash Finland Oy, tuli markkinoille maaliskuussa 2008.

Automatia Pankkiautomaatit Oy

8. Automatian omistavat tasaosuuksin Nordea, OP-Keskus ja Sampo Pankki, joilla on vahva asema Suomen vähittäispankkimarkkinoilla. Osakaspankkien yhteenlaskettu markkinaosuus suomalaisten kotitalouksien euromääräisistä talletuksista 31.12.2007 oli noin 80 prosenttia.¹³ Vuonna 1994 perustetun Automatian toimintaperiaatteet sisältyvät 29.4.1994 allekirjoitettuun osakassopimukseen. Automatia osti osakaspankkien ja Suomen Säästöpankin (SSP) rahaa ja kavat automaatit, ja osakaspankit siirsivät aikaisemmin omiin tehtäviinsä kuuluneen käteisautomaattitoiminnan Automatian hoidettavaksi.
9. Automatian päätoiminnot ovat käteisautomaattitoiminta ja pankkikonttorien rahahuoltotoiminta. Automatian hallintoa hoitavat hallitus ja toimitusjohtaja. Automatia päättää käteisautomaattitoiminnan osalta muun muassa pankkien liittymismaksusta Otto.-käteisautomaattiverkkoon sekä Automatian osakas- ja asiakaspankeiltaan perimistä käteisnostojen tapahtuma- ym. maksuista.

Automatian käteisnostotoiminta

10. Automatia ylläpitää ja kehittää Otto.-käteisautomaattiverkkoa ja tuottaa osakaspankeilleen niiden asiakkailleen tarjoamat käteisnostopalvelut. Osakaspankkien yhteenlaskettu osuus Otto.-automaateilla vuonna 2007 tehdyistä nostoista (osuus tilinostoista) oli noin [80–95]¹⁴ prosenttia.¹⁵
11. Automatia tuottaa käteisnostopalvelut osakaspankkien lisäksi myös muille Suomessa toimiville täyden palvelun pankeille.¹⁶ Myös Luottokunta on Automatian asiakas. Otto.-pisteitä on tällä hetkellä 1648.¹⁷ Otto.-automaatteja on vain Suomessa.
12. Automatian hinnaston mukaan yhtiö perii uudelta pankilta liittymismaksun Otto.-käteisautomaattipalveluun liittymisestä. Liittymismaksulla katetaan liittymis-

¹² Automatian vastaus 29.8.2008.

¹³ Nordean vastaus 19.11.2008, OP-Keskuksen vastaus 19.11.2008, Sampo Pankin vastaus 17.11.2008 ja Suomen Pankin vastaus 20.11.2008.

¹⁴ Tarkka tieto poistettu liikesalaisuutena.

¹⁵ Automatian vastaus 29.8.2008.

¹⁶ Aktia Pankki Oyj, Säästöpankkiryhmä, Handelsbanken AB, Suomen sivukonttoritoiminta, Paikallisosuuspankkiryhmä, S-Pankki Oy), Tapiola Pankki O ja Ålandsbanken Abp.

¹⁷ <http://www.otto.fi/?ca=ottopisteella&an=default>

toimenpiteistä aiheutuneita kustannuksia sekä käteisautomaattiverkkoon liittyviä investointikustannuksia.

13. Automatian hinnoittelu osakaspankeille perustuu perusmaksuun ja palveluiden tapahtumakohtaisiin maksuihin. Asiakaspankit maksavat Automatialle palveluista tapahtumakohtaisia palkkioita. Automatia määrittelee vuosittain budjettia varten yhtiön kokonaiskulut ja kohdistaa ne sitten eri toiminnoilleen. Kulut sisältävät tuottovaateen.
14. Osakassopimuksen sekä Automatian ja pankkien välisten sopimusten mukaan kukin pankki hinnoittelee asiakkailleen tarjoamansa palvelut itsenäisesti. Kortin liikkeellelaskijapankki saa tilisopimuksen mukaisesti periä asiakkaaltaan maksun käteisautomaatin käytöstä.
15. Automatia ja pankit ovat sopimuksissaan sopineet, että Automatia päättää Otto.-käteisautomaattiverkon laajuudesta ja yksittäisten Otto.-käteisautomaattien sijoittelusta. Automatian mukaan yhtiöllä on automaattien sijoittelulle kaksi perustavoitetta; tehokkuustavoite ja verkon valtakunnallisen kattavuuden tavoite.¹⁸

Kaupan alan lausunnot Automatian toiminnasta

16. Kilpailuvirasto pyysi elokuussa 2008 kaupan alan toimijoilta ja liitoilta lausuntoja Automatian toiminnasta. Kilpailuvirasto vastaanotti kahdeksan lausuntoa. Lähes kaikki lausunnonantajat kokevat, että koska Automatia on ollut käteisnostopalvelujen markkinoilla ainoa toimija, se on voinut varsin pitkälle itse määrittellä toimintaperiaatteensa.
17. Noin puolet lausunnonantajista korosti hinnoittelun/maksujen kohdentumisen läpinäkyvyyden lisäämisen tärkeyttä Automatian toiminnassa. Koska Automatia ei peri käteisautomaattien ylläpidon kustannuksia suoraan kuluttajilta, kustannukset näkyvät lausunnonantajien näkemysten mukaan todennäköisesti kaupalla ja muilla palveluntarjoajilla korkeampina rahahuollon maksuina ja tätä kautta myös korkeampina tuotteiden ja palveluiden kuluttajahintoina.
18. Lausunnoista käy ilmi, että käteisautomaatin sijoittamisella kauppakiinteistöön on positiivinen vaikutus asiakasvirtaan, myynnin määrään ja asiakastyytyväisyyteen. Muutama vastaaja piti käteisautomaatin vaikutusta asiakasvirtoihin ja myyntiin jopa erittäin merkittävänä. Käteisautomaattipalvelut koetaan asiakkaiden lisäpalveluna ja niiden sijoittelulla vaikutetaan merkittävästi kaupan kilpailutilanteeseen. Käteisautomaattien sijainti ohjaa kuluttajien liikkumista erityisesti alueilla, joissa käteisautomaatteja on harvassa. Yhden lausunnonantajan mukaan käteisautomaatilla ei yleisesti koeta olevan vaikutusta myyntiin.

¹⁸ Automatian vastaus 29.8.2008.

19. Otto.-automaattien sijoituspäätöksiin kaupan toimijoilla ei ole juuri vaikutusmahdollisuuksia. Lausunnonantajat tuovat selkeästi esiin, että Automatia sanelee yksipuolisesti käteisautomaattien sijoitteluun liittyvät ehdot ja maksut. Automatialla on tarkat kriteerit automaattien sijoittelulle. Käteisautomaattien sijoitteluun liittyvien kaupalle tarjottavien ehtojen kannalta käteisautomaattitoimijoiden välille viriävä kilpailu olisi toivottavaa.
20. Eräs vastaajista on seurannut huolestuneena Otto.-automaattiverkon supistamista sekä käteisautomaattien siirtymistä asiakasvirtojen perässä suuriin kaupakeskuksiin. Tämä heikentää lähipalvelujen säilymistä. Myös kaupan asiakkaat katsovat automaattien määrän olevan liian pieni. Asiakkailla pitäisi olla enemmän vaihtoehtoja, kuten mahdollisuus nostaa rahaa kaupan kassalta. Yhden vastaajan mielestä käteisautomaatteja on riittävästi.
21. Lausunnonantajat näkivät pääsääntöisesti uusien automaattiyrittäjien markkinoille tuleminen myönteisenä. Automaattien lisääntyminen parantaa kuluttajien käteisrahan nostomahdollisuuksia ja vaikuttaa paikallisesti myös kaupankäynnin lisääntymisenä, vaikka käteisen käyttö onkin vähentynyt ja korttimaksaminen yleistynyt. Uudet toimijat mahdollistavat käteisnostopalvelun laajenemisen useammille liikepaikoille, ja liiketilan omistaja voi valita kustannustehokkaimman käteisautomaattitoimijan. Jatkossakin Automatia on kuitenkin ainoa toimija, jonka automaateista voidaan tehdä käteisnostoja pankkikorteilla.
22. Eräällä lausunnonantajista on käsitys, että uusien riippumattomien käteisautomaattitoimijoiden automaattit ovat teknisesti kehittyneempiä kuin Automatian automaattit ja ne tarjoavat teknisen mahdollisuuden välittää kuluttajalle huomattavan määrän erilaisia lisäarvopalveluita, kuten lipunmyynti. Lisäksi uudet automaattit eivät vie niin paljon tilaa kuin Automatian Otto.-automaattit.
23. Jotkut lausunnonantajat ovat huolissaan siitä, että uusien automaattiyrittäjien myötä rahahuollon kustannukset kallistuvat entisestään saman käteismäärän kiertäessä useamman toimijan kautta. Eräässä lausunnossa pohdittiin, että SEPA-uudistuksen myötä pienemmille yrityksille voi tulla painetta luopua kallistuvista maksukorttijärjestelmistä ja siirtyä nykyistä enemmän käteiskauppaan, millä voi olla käteisen tarvetta kasvattava vaikutus.
24. Eräässä lausunnossa nousi esiin se, että näennäisesti ilmainen käteisraha hämärtää kuluttajien käsitystä maksamisen hinnasta, joten pankkien ja muiden toimijoiden tulisi veloittaa käteisrahan käytöstä suoraan kuluttajia. Eri maksamistapojen kustannusten tulisi olla sekä kaupan että kuluttajien tiedossa. Maksamisen kustannukset tulisi myös kohdistaa maksamistavan valinnan tekijään eli kuluttajaan, mikä lisäisi eri maksamistapojen välistä kilpailua ja tehokkuutta.

EuroCash Finland Oy, Suomen Käteisnosto Oy ja Nettiset Oy

25. Vuoden 2008 maaliskuussa Suomen käteisen jakelun markkinoille tuli uusi toimija, kun EuroCash Finland Oy toi yhteistyössä Rautakirja Oy:n kanssa ensimmäiset Nosto-käteisautomaattinsa R-Kioskien yhteyteen Helsingin keskustaan. EuroCash Finland Oy on ruotsalaisen automaattitoimija Kontanten AB:n tytäryhtiö. Yhtiöllä on tällä hetkellä yhteensä noin 60 automaattia. Tavoitteena on noin 500 automaatin sijoittaminen ympäri maata R-Kioskien yhteyteen sekä lisäksi 500 automaattia muihin sijoituspaikkoihin.¹⁹ EuroCash Finland Oy:n automaateista voi nostaa 20 ja 50 euron seteleiden lisäksi 10 euron seteleitä toisin kuin Otto.-automaateista.
26. EuroCash Finland Oy:n mukaan sen automaattien käyttöaste on jäänyt huomattavasti suunniteltua alhaisemmaksi. Yhtiö on korvannut omilla automaateillaan yhdeksän Otto.-automaattia, ja kyseisillä sijoituspaikoilla käteisen nostaminen on vähentynyt merkittävästi. Nostomäärien jyrkkä lasku todentaa EuroCash Finland Oy:n mukaan sen, että pankkien vierasautomaattien hinnoittelun takia kuluttajat eivät voi vapaasti siirtyä käyttämään Otto.-automaattien kanssa kilpailevia automaatteja ja pankit pystyvät hinnoittelun avulla tehokkaasti estämään uusien toimijoiden tulon markkinoille.²⁰
27. Myös kaksi muuta vierasautomaattiyrittäjää EuroCash Finland Oy:n lisäksi suunnittelee automaattitoiminnan käynnistämistä Suomessa. Suomen Käteisnosto Oy:n tavoitteena on tuoda Anna-automaattinsa Suomen markkinoille kesän 2009 aikana.²¹ Nettiset Oy:ltä saadun tiedon mukaan sen markkinoilletulo tapahtuu aikaisintaan vuonna 2010.²²

Visan ja MasterCardin säännöt

28. Kansainvälisillä korttiyhtiöillä Visalla ja MasterCardilla on käteisnostojen hinnoitteluun liittyviä sääntöjä ja palkkioita. Kilpailuvirasto ei ota tässä sitoumus päätöksessä kantaa Visan ja MasterCardin käteisautomaattinostoihin liittyvien sääntöjen ja palkkioiden kilpailuoikeudelliseen arviointiin.

EY asetus 2560/2001 rajat ylittävistä euromääräisistä maksuista

29. EY:n asetuksessa 2560/2001²³ ns. euromaksuasetuksessa rajat ylittävillä maksuilla tarkoitetaan myös sähköisen maksuvälineen avulla suoritettuja rajat ylittä-

¹⁹ Lehdistötiedote 13.3.2008, Rautakirja Oy ja Kontanten AB ja Eurocashin lisäselvitys 12.12.2008.

²⁰ EuroCash Finland Oy:n vastaus 29.8.2008 ja EuroCash Finland Oy:n lisäselvitys 12.12.2008.

²¹ Muistio tapaamisesta Kilpailuvirastossa 11.5.2009.

²² Muistio tapaamisesta Kilpailuvirastossa 8.6.2009.

²³ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 2560/2001, rajat ylittävistä euromääräisistä maksuista, 19.12.2001.

viä käteisnostoja käteis- ja pankkiautomaateissa.²⁴ Asetuksen 3 artiklan kohdan 1 mukaan käteisnostoista perittävien palvelumaksujen on oltava samat kuin ne palvelumaksut, joita peritään vastaavista jäsenvaltion sisäisistä euromääräisistä käteisnostoista.

30. Rahoitustarkastus on antanut vuonna 2008 lausunnon Keski-Suomen Osuuspankin palveluhinnastoon sisältyvästä euromääräisten automaattinostojen maksullisuudesta muilla kuin Otto.-automaateilla.
31. Rahoitustarkastuksen lausunnon mukaan asetuksella ei sinänsä puututa perittävien palvelumaksujen suuruuteen eikä jäsenvaltioiden sisäiseen hinnoitteluun. Näin ollen jos pankki perii samasta palvelusta jäsenvaltion sisällä kahta eri hintaa (esim. käteisnosto Otto.-automaatilla on ilmainen, mutta vastaava nosto Anna-automaatilla maksullinen), ei asetuksesta saa vastausta siihen kysymykseen, mitä maksua voisi periä vastaavasta palvelusta toisessa jäsenvaltiossa.²⁵

Automatian osakaspankkien käteisnostojen asiakashinnoittelu

32. Nordea, OP-Keskus ja Sampo Pankki eivät hinnoitele erikseen asiakkaidensa euromääräisiä käteisnostoja Otto.-automaateilta tiliin liitetyillä Visa- ja/tai MasterCard -korteilla. Sampo Pankin mukaan sen palvelupaketihinnoittelu kuitenkin sisältää myös automaattitapahtumiin kohdistettavissa olevia eriä.
33. Nordean asiakkaille euromääräiset nostot tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -korteilla muulta kuin Otto.-automaatilta kotimaassa sekä rahaliittoon kuuluvissa EU-maissa maksavat 1 euro + 2,00 prosenttia automaattinoston määrästä.²⁶ Nordea tiedotti hinnan korotuksesta asiakkailleen tiliotteissa tammi-helmikuun 2008 ajan ja verkkopankin uutisissa 29.1.–1.5.2008 välisenä aikana ja tämän jälkeen hinnastoissa. Nordea otti käyttöön palvelumaksun kotimaisilla ja EU-maiden vierasautomaateilla 1.4.2008. Nordean mukaan palkkion perintä aloitettiin vasta 3.4.2008. Nordean automaateilla Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa tehdyt nostot säilyvät edelleen maksuttomina.²⁷
34. OP-Keskuksen/OP-Pohjola-ryhmän asiakkaille OP-Keskuksen suositushinnaston 1.7.2008 mukaan euromääräinen automaattinosto pankkitililtä muulla kuin Otto.-automaatilla (tiliin liitetyillä Visa-korteilla) maksaa 1,00 euroa ja 2,00 prosenttia noston määrästä.²⁸

²⁴ Asetuksessa rajat ylittävillä maksuilla tarkoitetaan myös ”rajat ylittäviä maksutapahtumia”, toisin sanoen mm. sähköisen maksuvälineen avulla suoritettuja rajat ylittäviä käteisnostoja ja sähköisen rahan tallennus- ja käyttövälineiden lataamista (ja purkamista) käteis- ja pankkiautomaateissa liikkeellelaskijan tai sellaisen laitoksen tiloissa, jonka on sopimuksen mukaisesti hyväksyttävä kyseinen maksuväline.

²⁵ Rahoitustarkastus, markkinavalvonta: Automaattinostojen maksullisuus, 14.2.2008, dnro 3/515/2008.

²⁶ Nordean vastaus 29.8.2008.

²⁷ Nordean vastaus 19.11.2008.

²⁸ OP-Keskuksen vastaus 1.9.2008.

35. OP-Keskuksen mukaan sen suositushinnasto on tullut voimaan Visa Debit -korttien osalta 1.1.2007 ja Visa Electron -kortin osalta 1.7.2007. Jos osuuspankki on ottanut muutokset käyttöön OP-Keskuksen suosituksen mukaisesti, se on julkaissut palveluhinnastonsa muutoksen noin kaksi kuukautta ennen uuden hinnaston voimaantuloa. Osuuspankeissa maksun käyttöön ottamisesta ilmoitetaan palveluhinnastossa. OP-Pohjola-ryhmän osalta kysymys on hintasuosituksista, joiden käyttöönotosta jokainen pankki päättää erikseen itsenäisesti. Suurin osa osuuspankeista on kuitenkin ottanut hinnat käyttöön suosituksen mukaisesti ja ilmoittanut muutoksesta noin kaksi kuukautta ennen uusien hintojen voimaan tuloa.
36. OP-Keskuksen johtokunta on 26.9.2006 päättänyt ottaa käyttöön OP-Keskuksen suositushinnastossa maksullisen vierasautomaattihinnoittelun tiliin liitetyissä Visa Debit-korteissa 1.1.2007 alkaen ja 24.4.2007 Visa Electron-korteissa 1.7.2007 alkaen. Pääosin osuuspankit ovat ottaneet käyttöön maksullisen vierasautomaattihinnoittelun suosituksen mukaisesti eli 1.1.2007 ja 1.7.2007.
37. Sampo Pankin henkilöasiakkaiden palveluhinnaston 25.3.2008 mukaan käteisnosto pankkitililtä muulla kuin Otto.-automaatilla Suomessa sekä euromääräinen käteisnosto EU-maissa maksavat Sampo Pankin asiakkaille 1 euro + 0,75 prosenttia. Kyseisissä hinnoissa on viittaus hinnaston alalaidassa olevaan tekstiin: hinnat voimassa 1.9.2008 alkaen.²⁹ Sampo Pankki ilmoitti 17.11.2008 virastolle, että se ei ole toistaiseksi ottanut käyttöön kyseessä olevaa hinnoittelua. Sampo Pankin mukaan asianomaisen liiketoimintayksikön johtoryhmä on 7.3.2008 tehnyt päätöksen maksullisen vierasautomaattihinnoittelun käyttöönotosta euromääräisissä automaattinostoissa kotimaassa ja muissa EU-maissa. Sampo Pankin voimassa olevassa hinnastossa ilmoitetaan, että hinnoittelu tulee voimaan 1.9.2008. Hinnoittelun käyttöönotosta ei kuitenkaan ole lähetetty olemassa oleville asiakkaille käyttöönoton edellyttämää ilmoitusta. Sampo Pankki ei ole halunnut ottaa em. vierasautomaattihinnoittelua käyttöön alkupe räisessä aikataulussa, koska pankin korttipalveluissa esiintyi pääsiäisen 2008 jälkeen runsaasti laatuongelmia. Lokakuussa 2008 hinnoittelun käyttöönottoa päätettiin edelleen siirtää, koska Sampo Pankki halusi odottaa Kilpailuviranomaisen päätöstä asiassa.³⁰

Vierasautomaattinoston kustannukset Nordealle, OP-Keskukselle ja Sampo Pankille

38. Kilpailuviraston saamien tietojen mukaan kotimaiset vierasautomaatit käyttävät ulkomaisia palveluntarjoajia tapahtumien käsittelyssä ja näillä automaateilla tehdyt käteisnostot (tiliin liitetyillä Visa ja MasterCard-korteilla) välitetään kansainvälisten Visa- ja MasterCard -yhteyksien kautta tilipankkiin Suomeen.

²⁹ Sampo Pankin vastaus 4.9.2008.

³⁰ Sampo Pankin vastaus 17.11.2008.

39. Nordealle, OP-Keskukselle ja Sampo Pankille aiheutuu kotimaisista vierasautomaattinostoista tiliin liitettyjen Visa- ja/tai MasterCard -korttien liikkeelaskijana kansainvälisten korttiyhtiöiden sääntöjen mukaisia kustannuksia. Lisäksi Nordealle, OP-Keskukselle ja Sampo Pankille aiheutuu em. vierasautomaattinostoista paikallisen reitittäjän (esim. Luottokunta) käsittely- ja palvelumaksuja, koska tapahtumat kulkevat kansainvälisten korttiyhtiöiden verkossa.
40. Nordealle, OP-Keskukselle ja Sampo Pankille aiheutuu edellä mainittujen kustannusten lisäksi automaattitapahtumien käsittelystä sisäisiä kustannuksia sekä Otto.-automaattinostoista että vierasautomaattinostoista esimerkiksi omien järjestelmien kehitys- ja ylläpitotyö-, henkilöstö-, asiakaspalvelu- sekä selvittely- ja riskienhallintakustannuksia.

Nordean, OP-Keskuksen ja Sampo Pankin vastineet

41. Kilpailuvirasto lähetti joulukuussa 2008 Nordealle, OP-Keskukselle ja Sampo Pankille vastinepyynnön, jossa se pyysi pankkeja esittämään vastineensa koskien epäiltyä perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklojen ja kilpailunrajoituslain 4-6 §:n vastaista menettelyä käteisen jakelun markkinoilla.
42. Vastinepyynnössä virasto esitti alustavana näkemyksensä, että Automatiolla ja sen osakaspankeilla on yhteinen määräävä markkina-asema käteisen jakelun markkinoilla Suomessa, ja että osakaspankkien asiakkailtaan vierasautomaateilla tehdystä nostosta perimä noston rahamäärään perustuva prosentuaalinen maksu syrji kotimaisia vierasautomaattiyrittäjiä. Yhden euron lisäksi perittävä noston määrään perustuva maksu suosii perusteettomasti Otto.-automaatteja. Viraston alustavan arvion mukaan osakaspankit ovat käyttäneet väärin Automatiian ja sen osakaspankkien yhteistä määräävää markkina-asemaa käteisen jakelun markkinoilla soveltamalla kilpailijoita syrjivää ja niitä poissulkevaa hinnoittelua.
43. Vastinepyynnössään Kilpailuvirasto lisäksi esitti alustavana näkemyksensä, että Automatiian toiminnassa on kysymys kilpailunrajoituslain ja perustamissopimuksen tarkoittamasta hintayhteistyöstä. Lisäksi virasto totesi, että Automatiassa harjoitettava yhteistyö ei voi täyttää 81 artiklan 3 kohdan viimeistä kohtaa, mikäli yhteistyön osapuolet vaikeuttavat syrjivällä asiakashinnoittelulla yhteisryhtensä kanssa kilpailevien yritysten toimintaa.
44. Kilpailuvirastolle toimittamissaan vastineissa Nordea (16.2.2009), OP-Keskus (31.1.2009) ja Sampo Pankki (2.2.2009) kiistävät Automatiian ja sen osakaspankkien yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaolon sekä epäillyn määräävän markkina-aseman väärinkäytön. Pankit esittivät myös eriävät näkemykset Kilpailuviraston alustavasta markkinamäärittelystä. Lisäksi pankit katsoivat, että Automatiassa harjoitettava yhteistyö johtaa edelleen kilpailunrajoituslain 5 §:n ja perustamissopimuksen 81(3) artiklan tarkoittamiin tehokkuusuihin.

45. Nordea, OP-Keskus ja Sampo Pankki ovat toimittaneet virastolle em. vastineiden lisäksi lukuisia selvityksiä asiassa. Asiaa on myös selvitetty useissa kunkin pankin ja Kilpailuviraston välisissä tapaamisissa.

Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan

46. Euroopan unionin alueella vaikuttavaan kilpailunrajoitukseen sovelletaan EU:n kilpailusääntöjä, jos rajoitus voi vaikuttaa merkittävästi jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Yhteisön oikeuskäytännön ja komission tätä ns. kauppakriteeriä koskevan tiedonannon mukaan kaupan käsite kattaa kaiken rajat ylittävän taloudellisen toiminnan, myös yritysten sijoittautumisen toisen jäsenvaltion alueelle.³¹ Sopimukset, jotka ulottuvat yhden jäsenvaltion koko alueelle, ovat jo luonteeltaan sellaisia, että ne lujittavat kansallisten markkinoiden eristämistä.³² Esimerkiksi määrävän markkina-aseman väärinkäytön osalta kaikenlaisen väärinkäytön, jolla vaikeutetaan pääsyä kansallisille markkinoille, on katsottava vaikuttavan tuntuvasti kauppaan.³³
47. Käsiteltävänä olevassa tapauksessa kauppakriteerin voidaan katsoa täyttyvän jo siitä syystä, että ulkomaisen yrittäjän markkinoille pääsyn vaikeuttaminen tai estäminen voi vaikuttaa merkittävästi jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklat tulevat siten sovellettaviksi yhdessä kilpailunrajoituslain 4-6 §:n kanssa. Kilpailunrajoituslain 4-6 §:t ja EY:n perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklat ovat sisällöltään yhdenmukaisia ja niitä tulkitaan yhdenmukaisesti.

Ratkaisun perustelut

Käteisen jakelun markkinat

48. Käteisen jakelu kuluttajille tapahtuu Suomessa ensisijaisesti käteisautomaattien (85 %) ja pankkikonttoreiden kautta. Käteistä voi nostaa pankin tiskiltä tai käteisautomaateista muun muassa pankkikortilla, luottokortilla tai Visan ja MasterCardin tiliin liitetyllä kortilla sekä kaupan kassalta suoraan tai ostosten yhteydessä. Automatia tuottaa käteisnostopalveluja osakaspankeilleen ja asiakaspankeilleen Suomessa. Osakaspankit tarjoavat käteisnostopalveluja Automatian Otto.-automaattien kautta asiakkailleen Suomessa. Otto.-automaattiverkko toimii vain Suomessa.

³¹ Komission tiedonanto EU:n perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa tarkoitettua kauppaan kohdistuvan vaikutuksen käsitettä koskevista suuntaviivoista (C/2004 101/07), kohta 19.

³² Komission tiedonanto EU:n perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa tarkoitettua kauppaan kohdistuvan vaikutuksen käsitettä koskevista suuntaviivoista (C/2004 101/07), kappale 78.

³³ Komission tiedonanto EU:n perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa tarkoitettua kauppaan kohdistuvan vaikutuksen käsitettä koskevista suuntaviivoista (C/2004 101/07), kappale 96.

49. Kilpailuvirasto esitti joulukuussa 2008 lähettämässään vastinepyynnössä alustavana näkemyksenään, että relevantit markkinat muodostuvat tässä tapauksessa käteisen jakelusta kuluttajille ja että nämä markkinat ovat Suomen laajuiset. Asian lopputulos huomioon ottaen Kilpailuvirasto ei pidä tarpeellisenä ottaa lopullisesti kantaa merkityksellisiin markkinoihin tässä sitoumuspäätöksessä.

Automatian ja sen osakaspankkien asema käteisen jakelun markkinoilla

Lainsäädäntö

50. Kilpailunrajoituslain 3 §:n mukaan määräävä markkina-asema katsotaan olevan yhdellä tai useammalla elinkeinonharjoittajalla taikka elinkeinonharjoittajien yhteenliittymällä, jolla koko maassa tai tietyllä alueella on yksinoikeus tai muu sellainen määräävä asema tietyillä hyödykemarkkinoilla, että se merkittävästi ohjaa hyödykkeen hintatasoa tai toimitusehtoja taikka vastaavalla muulla tavalla vaikuttaa kilpailuolosuhteisiin tietyllä tuotanto- tai jakeluportaalla.
51. Kilpailunrajoituslain ja perustamissopimuksen 82 artiklan mukaan määräävä markkina-asema voi olla useammalla kuin yhdellä yrityksellä. Kilpailunrajoituslain 6 §:n mukaan yhden tai useamman elinkeinonharjoittajan tai elinkeinonharjoittajien yhteenliittymän määräävän markkina-aseman väärinkäyttö on kiellettyä. Perustamissopimuksen 82 artiklan mukaan yhteismarkkinoille soveltumaton ja kiellettyä on yhden tai useamman yrityksen määräävän aseman väärinkäyttö yhteismarkkinoilla tai niiden merkittävällä osalla, jos se on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

Määräävä markkina-asema

52. Määräävä markkina-asema ilmenee mahdollisuutena estää tehokas kilpailu markkinoilla ja toimia markkinoilla kilpailijoista, asiakkaista ja tavarantoimittajista riippumattomalla tavalla. Määräävässä asemassa oleva elinkeinonharjoittaja voi käyttää markkinavoimaansa hyväksi ilman, että se välittömästi ja merkittävästi menettää markkinaosuuttaan kilpailijoille.
53. Jos yritystä epäillään määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä, tilannetta arvioidaan tosiasiallisen kilpailun perusteella. Markkinavoimaa arvioitaessa voidaan kuitenkin ottaa huomioon myös potentiaalinen kilpailu eli se, millaisia mahdollisuuksia muilla yrityksillä on kohtuullisen lyhyellä aikavälillä ryhtyä kilpailemaan yrityksen kanssa esimerkiksi laajentamalla maantieteellistä toimintaluettuaan.

Yhteinen määräävä markkina-asema

54. Jotta useamman yrityksen voidaan katsoa olevan yhteisessä määräävässä markkina-asemassa, niiden tulee toimia taloudellisessa mielessä markkinalla yhden

taloudellisen yksikön tavoin. Yhteisen määräävän markkina-aseman toteaminen ei edellytä, että yritykset toimisivat markkinalla täysin identtisesti joka asiassa. Olennaista on se, pystyvätkö ne toimimaan yhdenmukaisella tavalla ja merkittävässä määrin kilpailijoistaan, asiakkaistaan ja kuluttajista riippumattomasti.³⁴

55. EY:n tuomioistuin on todennut, että artikkelit 81 ja 82 eivät sulje pois toistensa soveltamista. Artikla 82 koskee yhden tai useamman taloudellisen toimijan käyttäytymistä, kun nämä käyttävät tai tämä käyttää väärin taloudellista valtaansa tavalla, joka mahdollistaa yritykselle toimivan kilpailun säilyttämisen estämisen relevanteilla markkinoilla tarjoamalla sille mahdollisuuden toimia kilpailijoistaan, asiakkaistaan ja lopulta kuluttajista huomattavan riippumattomalla tavalla.³⁵
56. Compagnie Maritime Belge -päätöksen³⁶ mukaan jaettua määräävää markkina-asemaa arvioitaessa on tutkittava yritysten välisiä taloudellisia linkkejä ja muita yrityksiä yhdistäviä tekijöitä sekä sitä, mahdollistavatko taloudelliset linkit yritysten yhteisen toiminnan kilpailijoistaan, asiakkaistaan ja kuluttajista riippumattomasti³⁷. Päätöksen mukaan pelkästään sopimuksen tai yhdenmukaistetun toimintatavan olemassaolo ei riitä jaetun määräävän markkina-aseman toteamiseksi.³⁸ Jaettu määräävä markkina-asema voi kuitenkin liittyä sopimuksen luonteeseen ja ehtoihin tai tapaan, jolla sopimus pannaan täytäntöön. Jaetun määräävän markkina-aseman toteamiseksi sopimus ei kuitenkaan ole välttämätön, vaan sen toteaminen voi perustua muihin yhdistäviin tekijöihin. Ratkaisu riippuu tapauskohtaisesta taloudellisesta analyysistä ja erityisesti markkinarakenteesta.³⁹
57. Viimeiset kolme vuotta Automatia on ollut ainoa toimija, joka tarjoaa käteisnostopalveluita Suomessa. Aikaisemmin eri pankkiryhmillä oli omia automaattitejaan. Käteisnostopalveluita tarjoaa Automatian lisäksi tällä hetkellä vain yksi toimija, maaliskuussa 2008 Suomen markkinoille tullut riippumaton automaattiyrittäjä EuroCash Finland Oy. Yhtiöllä on kuitenkin markkinoilla vasta noin 60 automaattia. Potentiaalisten kilpailijoiden Suomen markkinoilletulon mahdollisuuksia rajoittaa todennäköisesti jäljempänä tarkemmin kuvattu Automatian osakaspankkien hinnoittelukäytäntö. Lisäksi alalle tuloa vaikeuttaa osaltaan myös Otto.-automaattiverkoston mittakaavaedut ja verkostovaikutus.
58. Automatian ja sen osakaspankkien välillä on rakenteellinen, omistuksellinen ja taloudellinen linkki. Osakaspankit tuottavat käteisnostopalvelut asiakkailleen yhdessä perustamansa yhteisyrityksen välityksellä. Osakaspankit omistavat Au-

³⁴ CEWAL, C-395/96 P ja C-396/96 P, 16.3.2000.

³⁵ CEWAL, C-395/96 P ja C-396/96 P, kohdat 33–34.

³⁶ CFI T-24/93, 8.10.1996 ja ECJ C-395/96 P ja C-396/96 P, ECJ 13.3.2000.

³⁷ Compagnie Maritime Belge, kohta 41-42.

³⁸ Compagnie Maritime Belge, kohta 43.

³⁹ Compagnie Maritime Belge, kohta 45.

tomatian tasaosuuksin sekä saavat osuutensa Automatian tuloksesta. Osakaspankkien edustajat ovat myös Automatian hallituksessa. Vaikka kukin osakaspankki hinnoittelee loppuasiakkailta käteisnostopalveluista veloittavat hinnat itsenäisesti, niillä on Automatian niiden välille luoman linkin vuoksi yhteinen kannuste hinnoitella muista kuin Otto.-automaateista tehdyt käteisnostot niin, että osakaspankkien asiakkaat keskittävät nostonsa Otto.-automaatteihin.

59. Noin 85 prosenttia käteisestä nostetaan Suomessa Automatian Otto.-automaateista. Vuonna 2007 osakaspankkien yhteenlaskettu osuus Otto.-automaateilla tehdyistä nostoista (osuus tilinostoista) oli noin [80–95]⁴⁰ prosenttia.⁴¹ Käteistä voi käteisautomaattien lisäksi nostaa pankkikonttoreista ja joissakin kaupoissa kaupan kassalta suoraan tai ostosten yhteydessä. Myös pankkikonttoreiden kautta jaettava käteinen nostetaan merkittävältä osin kolmen osakaspankin konttoreista. Kaupan kassalta tapahtuvien käteisnostojen merkitys on Suomessa vähäinen.
60. Kilpailuvirasto esitti joulukuussa 2008 lähettämässään vastinepyynnössä alustavana näkemyksensä, että Automatiolla ja sen osakaspankeilla on yhteinen määräävä markkina-asema käteisen jakelun markkinoilla Suomessa. Asian lopputulos huomioon ottaen Kilpailuvirasto ei pidä tarpeellisena ottaa lopullisesti kantaa yhteiseen määräävään markkina-asemaan tässä sitoumuspäätöksessä.

Yhteisen määräävän markkina-aseman väärinkäyttö

61. Yhteisessä määräävässä markkina-asemassa olevat yritykset voivat esimerkiksi soveltaa yhteistä menettelytapaa, jossa potentiaalisilta kilpailijoilta estetään pääsy infrastruktuuriin, tai asiakkailta veloitetaan kohtuuttomia hintoja. Vaikka yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaolo seuraa asemasta, joka taloudellisilla yksiköillä on yhteisesti relevanteilla markkinoilla, kaikkien yritysten ei tarvitse olla mukana väärinkäytössä.⁴²
62. Kilpailuviraston alustavan arvion mukaan osakaspankkien asiakkailtaan vierasautomaateilla tehdyistä nostoista perimä noston rahamäärään perustuva prosentuaalinen maksu syrjii riippumattomia automaattiyrittäjiä. Visa -nostojen osalta kiinteää noin yhden euron suuruista lisämaksua voidaan perustella nostotapahtumista pankeille aiheutuvien kustannusten eroilla. Sen sijaan yhden euron lisäksi peritylle 2 prosentin ja 0,75 prosentin lisämaksulle ei ole kustannusperustetta. MasterCard -nostojen osalta pankeille aiheutuva kustannusero on 60–65 senttiä. Noston määrään perustuva maksu suosii perusteettomasti Otto.-automaatteja.

⁴⁰ Tarkka tieto poistettu liikesalaisuutena

⁴¹ Automatian vastaus 29.8.2008.

⁴² Irish Sugar plc v. Commission T-228/97, 7.10.1999, kohta 66.

63. Koska Automatian osakaspankit voivat periä Visan ja MasterCardin sääntöjen mukaan vierasautomaattia käyttäviltä osakaspankkien asiakkailta maksuja, osakaspankit voivat vaikuttaa suoraan kilpailevien tuotteiden hinnoitteluun ja näin vähentää osakaspankkien yhteisyrityksen Automatian kanssa kilpailevien riippumattomien automaattiyrittäjien palvelujen kysyntää. Osakaspankkien Automatian kanssa kilpailevia automaattitoimijoita syrjivä hinnoittelumalli vaikeuttaa riippumattomien automaattiyrittäjien toimintaa ja se voi jopa estää uusien toimijoiden pääsyä markkinoille. EuroCash Finland Oy:n antamien tietojen mukaan nostomäärien jyrkkä lasku todentaa sen, että pankkien vierasautomaattien hinnoittelun takia kuluttajat eivät voi vapaasti siirtyä käyttämään Otto-automaattien kanssa kilpailevia automaatteja, ja pankit pystyvät hinnoittelun avulla tehokkaasti estämään uusien käteisautomaattitoimijoiden tulon markkinoille.⁴³
64. Lisäksi tulee huomioida, että riippumattomien automaattiyrittäjien ja potentiaalisten yrittäjien asiakkaista hyvin merkittävä osa on tai tulisi olemaan osakaspankkien asiakkaita. Käsiteltävänä olevassa asiassa on kyse nimenomaan tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -kortteilla tehdyistä automaattinostoista ja hyvin suurella osalla suomalaisista on tili joko Nordeassa, OP-Pohjola -ryhmässä tai Sampo Pankissa. Osakaspankkien yhteinen markkinaosuus suomalaisten kotitalouksien euromääräisistä talletuksista on noin 80 prosenttia.
65. Uusien automaattiyrittäjien markkinoilletulon estämisellä tai vaikeuttamisella on vaikutusta myös kuluttajien asemaan. Kilpailun tuloksena syntyvä kattavampi käteisnostoverkko ja kohtuulliset, kustannuksiin perustuvat palvelumaksut parantaisivat kuluttajien asemaa ja lisäisivät heidän valinnanmahdollisuuksiaan. Usean toimijan ylläpitämä kattavampi käteisnostoverkko johtaisi myös pankkien mahdollisuuksiin erilaistua palveluntarjonnassaan, mikä vaikuttaisi positiivisesti pankkien väliseen kilpailuun asiakkaista. Sulkemalla pois kilpailijoita käteisen jakelun markkinoilta, osakaspankit ja Automatia ylläpitävät keinotekoista käteisautomaattien niukkuutta ja vaikuttavat näin myös vähittäiskaupan kilpailutilanteeseen ja tästä saataviin kuluttajahyötyihin. Kilpailijoita poissulkevalla hinnoittelulla on käteisnostoverkon kehittymisen kautta vaikutusta myös kuluttajien maksutottumuksiin. Toimiessaan yksin markkinoilla Automatiolla ei ole kannustimia mukauttaa käteisnostoverkkoa kuluttajien maksutottumuksia vastaavaksi.
66. Kilpailuvirasto esitti joulukuussa 2008 lähettämässään vastinepyynnössä alustavana näkemyksenään, että Automatian osakaspankit ovat käyttäneet väärin Automatian ja sen osakaspankkien yhteistä määräävää markkina-asemaa käteisen jakelun markkinoilla soveltamalla kilpailijoita syrjivää ja niitä poissulkevaa hinnoittelua. Asian lopputulos huomioon ottaen Kilpailuvirasto ei pidä tarpeellise-

⁴³ EuroCash Finland Oy:n vastaus 29.8.2008.

na ottaa lopullisesti kantaa määräävän markkina-aseman väärinkäyttöön tässä sitoumuspäätöksessä.

Automatiassa harjoitettava yhteistyö

67. Automatiassa on ollut kilpailunrajoituslain (480/1992) 19 §:n mukainen poikkeuslupa vuosina 1995–2005 yhtiössä harjoitettavalle 6 §:n 1 kohdan tarkoittamalle hintayhteistyölle, joka koski rahaa jakavia pankkiautomaatteja (dnro 570/67/94). Poikkeuslupan mukaan Automatian osakasyhtiöt ovat keskenään kilpailevia pankkeja, jotka kilpailevat myös Automatian kanssa pankki- ja posti-toimipaikoissa suoritetuilla rahanjakopalveluilla. Kilpailuvirasto katsoi poikkeuslupapäätöksessään, että Automatiassa harjoitettu yhteistyö oli tuolloin voimassa olleen kilpailunrajoituslain 6 §:n vastaista, koska Automatian osakasyhtiöt päättivät yhteisesti pankkiautomaattien kautta tapahtuvien rahanjakopalvelujen hinnoista, joita ei peritä rahannostopalveluja käyttäviltä asiakkailta, mutta jotka veloitetaan kunkin tapahtuman yhteydessä tilipankilta. Osakaspankit päättivät myös vuokrista, joita maksetaan pankkiautomaattitilojen omistajille sekä ulkopuolisille osapuolille tarjottavien palveluiden hinnoittelusta.
68. Kilpailunrajoituslain muutossäädöksellä (318/2004) poikkeuslupajärjestelmästä luovuttiin, ja kilpailunrajoituslain kiellot yhdenmukaistettiin yhteisön oikeuden kanssa. Vuoden 2004 kilpailunrajoituslain muutoksen jälkeen lain 4 §:ssä⁴⁴ kuten myös perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa kielletään sellaiset elinkeinonharjoittajien väliset sopimukset, päätökset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden tarkoituksena on merkittävästi estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua tai joista seuraa, että kilpailu merkittävästi estyy, rajoittuu tai vääristyy. Lain 4 § perustuu EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaan ja sitä on tulkittava 81 artiklan soveltamiskäytännön mukaisesti.⁴⁵
69. Automatian osakaspankit, Nordea, OP-Keskus ja Sampo Pankki, ovat vähittäispankkimarkkinoilla edelleen keskenään kilpailevia elinkeinonharjoittajia. Osakaspankkien asema näillä markkinoilla on erittäin vahva, niiden markkinaosuus suomalaisten kotitalouksien talletuksista on noin 80 prosenttia. Automatia on samalla tuotanto- ja jakeluportaalla toimivien luottolaitosten perustama yhteisyritys, joka tuottaa osakaspankeille niiden asiakkailleen tarjoamat käteis-

⁴⁴ Kiellettyjä ovat erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat:

- 1) joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja;
- 2) joilla rajoitetaan tai valvotaan tuotantoa, markkinoita, teknistä kehitystä taikka investointeja;
- 3) joilla jaetaan markkinoita tai hankintalähteitä;
- 4) joiden mukaan eri kauppakumppaneiden samankaltaisiin suorituksiin sovelletaan erilaisia ehtoja siten, että kauppakumppanit asetetaan epäedulliseen kilpailuasemaan; tai
- 5) joiden mukaan sopimuksen syntymisen edellytykseksi asetetaan se, että sopimuspuoli hyväksyy lisäsuoritukset, joilla niiden luonteen vuoksi tai kauppatavan mukaan ei ole yhteyttä sopimuksen kohteeseen.

⁴⁵ HE 11/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kilpailunrajoituksista annetun lain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, s.34.

nostopalvelut (tuotannollinen yhteistyösopimus)⁴⁶. Pankit hinnoittelevat ja tarjoavat asiakkailleen nämä käteisnostopalvelut eräänä tuotteenaan vähittäispankkimarkkinoilla.

70. Jos tuotantosopimuksissa vahvistetaan sopimuspuolten välillä noudatettavat toimitushinnat, rajoitetaan tuotantoa tai jaetaan markkinoita tai asiakasryhmiä, niiden tarkoituksena on kilpailun rajoittaminen ja ne kuuluvat lähes aina 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan.⁴⁷ Automatiassa osakaspankit ovat osakassopimuksessa ja sen liitteissä sopineet mm. yhteisyrityksen hinnoitteluperiaatteista. Automatiassa osakaspankit osallistuvat Automatiassa päätöksentekoon yhtiön hallituksessa. Osakaspankit päättävät Automatiassa yhteisesti pankkien ja muiden toimijoiden liittymismaksusta Automatiassa Otto.-käteisnostoverkkoon. Osakaspankit päättävät itseltään veloittavista Automatiassa perusmaksuista ja tapahtumamaksuista sekä osakaspankkien kanssa vähittäispankkimarkkinoilla kilpailevilta Automatiassa ns. asiakaspankeilta perittävistä käteisnostojen tapahtumamaksuista.
71. Perustaessaan Automatiassa vuonna 1994 osakaspankit siirsivät aikaisemmin omistamansa rahaa jakavat automaattit ja itse hoitamansa ao. toiminnon Automatiassa. Automatiassa poikkeuslupa mukaan yhtiön perustamiseen liittyi yhteistyön tehokkuusvaikutuksia ja hyötyjä asiakkaille.
72. Automatiassa harjoitettavaa hintayhteistyötä koskeva poikkeuslupa raukesi vuoden 2005 lopussa. Automatiassa toiminnan sallittavuutta poikkeuslupa raukeamisen jälkeen on tarkasteltava nykyisen kilpailunrajoituslain ja markkinatilanteen valossa.
73. Kun kilpailunrajoituslain muutossäädöksellä 318/2004 luovuttiin poikkeuslupa-järjestelmästä, siirryttiin samalla suoraan sovellettavaan legaalipoikkeusjärjestelmään samaan tapaan kuin EY:n piirissä. Vuoden 2004 lakimuutoksen jälkeen elinkeinonharjoittajat arvioivat itse, täytyvätkö legaalipoikkeuksen edellytykset niiden sopimuksen tai muun järjestelyn osalta. Yritykset eivät enää EY:n kilpailuoikeuden soveltamisalaan kuuluvissa tapauksissa saa ennakkoratkaisua siitä, onko niiden yhteistyöjärjestely sallittu vai kielletty, vaan yritysten on itse tehtävä arvio järjestelynsä sallittavuudesta.⁴⁸
74. Artiklan 81(3) ja kilpailunrajoituslain 5 §:n mukaisten edellytysten täytyessä artiklan 81(1) ja kilpailunrajoituslain 4 §:n mukaisen kiellon piiriin kuuluva elinkeinonharjoittajien välinen sopimus, elinkeinonharjoittajien yhteenliittymän

⁴⁶ Komission tiedonanto. Suuntaviivat EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan soveltamisesta horisontaalista yhteistyötä koskeviin sopimuksiin (2001/c 3/02), kappale 78 ja 79

⁴⁷ Komission tiedonanto. Suuntaviivat EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan soveltamisesta horisontaalista yhteistyötä koskeviin sopimuksiin (2001/c 3/02), kappale 90.

⁴⁸ HE 11/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kilpailunrajoituksista annetun lain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, s.14.

päätös tai elinkeinonharjoittajien yhdenmukaistettu menettelytapa tai näiden ryhmä olisi sallittu. Perustamissopimuksen 81 artiklan 3 kohdan poikkeussäännön soveltamiselle on neljä kumulatiivista edellytystä.

75. Kilpailunrajoituslain 5 § perustuu EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 3 alakohtaan ja sen tulkinnassa tulee käyttää apuna artiklan 81 soveltamiskäytäntöä sekä erityisesti 81 artiklan 3 kohdan tulkintaa selventävää EY:n komission ja neuvoston ryhmäpoikkeusasetuksia ja suuntaviivoja.
76. Komission tiedonannon mukaan poikkeus 81 artiklan 1 kohdan soveltamiseen ei ole mahdollinen, jos osapuolet saavat mahdollisuuden poistaa kilpailua merkittävältä osalta kyseisiä tuotteita. Jos yritys on tuotantosopimuksen ansiosta määräävässä asemassa tai saamassa määräävän aseman, tällaiselle 81 artiklassa tarkoitettuja kilpailunvastaisia vaikutuksia aiheuttavalle sopimukselle ei periaatteessa voida myöntää poikkeusta.⁴⁹ Jos kyseessä voidaan katsoa olevan määräävän aseman väärinkäyttö, 81 artiklan 3 kohdan edellytykset eivät voi missään olosuhteissa täyttyä.⁵⁰
77. Kilpailevien yritysten välinen tuotantoyhteistyö ei voi täyttää 81 artiklan 3 kohdan viimeistä kohtaa, mikäli yhteistyön osapuolet vaikeuttavat yhteisyrityksensä kanssa kilpailevien yritysten toimintaa ja voivat jopa estää kilpailijoiden pääsyn markkinoille.
78. Kilpailuvirasto esitti joulukuussa 2008 lähettämässään vastinepyynnössä alustavana näkemyksensä, että Automatiassa harjoitettava kilpailijoiden välinen tuotantoyhteistyö aiheuttaa kilpailunvastaisia vaikutuksia eivätkä poikkeussäännön edellytykset enää täyty, mikäli Automatian osakaspankit harjoittavat syrjivää käteisnostojen asiakashinnoittelua. Kilpailuvirasto ei ottanut vastinepyynnössä yleisemmin kantaa siihen, täyttääkö Automatiassa harjoitettava tuotantoyhteistyö 81 artiklan 3 kohdan ja kilpailunrajoituslain 5 §:n edellytykset muilta osin, erityisesti siihen voiko tuotantoyhteistyö myös muilta kuin edellä käsitellyn hintasyrjinnän osalta johtaa kilpailun eliminoitumiseen käteisen jakelun markkinoilta. Koska poikkeuslupajärjestelystä on luovuttu, Automatian on ensisijaisesti tehtävä tämä arvio itse.
79. Asian lopputulos huomioon ottaen Kilpailuvirasto ei pidä tarpeellisena ottaa tässä sitoumuspäätöksessä lopullisesti kantaa siihen, onko Automatiassa harjoitettava tuotantoyhteistyö 81 artiklan ja kilpailunrajoituslain 4 ja 5 §:n vastaista.

⁴⁹ Komission tiedonanto 6.1.2001.. Suuntaviivat EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan soveltamisesta horisontaalista yhteistyötä koskeviin sopimuksiin (2001/C 3/02), kohta 105.

⁵⁰ Komission tiedonanto 27.4.2004: Suuntaviivat perustamissopimuksen 81 artiklan 3 kohdan soveltamisesta (2004/C 101/08), kohta 106.

Nordean antama sitoumus

80. Nordea on antanut 5.6.2009 Kilpailuvirastolle 13 § 3 momentissa tarkoitetun sitoumuksen pankin kotimaisten vierasautomaattinostojen asiakashinnoittelusta. Sitoumuksen sanamuotoa on tarkennettu 16.6.2009.
81. 1. Pankki vahvistaa, että se sitoutuu hinnoittelemaan asiakkaidensa kotimaiset vierasautomaattinostot ja Otto.-automaattinostot tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -korteilla keskenään syrjimättömällä tavalla.
82. Pankki sitoutuu perimään asiakkailtaan kotimaisista vierasautomaattinostoista korkeamman hinnan kuin Otto.-automaattinostoista vain siinä tapauksessa ja enintään siinä määrin kuin Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvat kustannukset ylittävät Otto.-automaattinostoista sille aiheutuvat kustannukset. Pankki voi periä kustannuseron lisäksi syrjimättömän ja läpinäkyvän katteen sekä Otto.-automaattinostoista että kotimaisista vierasautomaattinostoista. Tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -korteilla tehtävät kotimaiset vierasautomaattinostot hinnoitellaan toisiinsa nähden siten, että niissä olevat kustannuserot otetaan huomioon.
83. 2. Syrjimätöntä hinnaneroa arvioitaessa otetaan huomioon ainoastaan Pankin Automatialle Otto.-automaattinostoista maksamat maksut, mukaan lukien automaattikohtainen perusmaksu. Pankin Otto.-automaattinostoista mahdollisesti asiakkaalta perimä syrjimätön ja läpinäkyvä hinta voidaan lisätä sellaisenaan myös kotimaisista vierasautomaattinostoista perittävään hintaan.
84. 3. Syrjimätöntä hinnaneroa arvioitaessa otetaan huomioon ne Pankin Visalle ja MasterCardille maksamat maksut, joita aiheutuu kotimaisista vierasautomaattinostoista enemmän kuin Otto.-automaattinostoista. Mikäli nämä Visalle tai MasterCardille maksetuista maksuista aiheutuvat kustannukset pienenevät, Pankki vie muutoksen ilman aiheetonta viivytystä vierasautomaattinostojen asiakashinnoitteluun syrjimättömyyden periaatetta noudattaen. Mikäli Visalle tai MasterCardille maksetut maksut nousevat, Pankki voi viedä muutoksen asiakashinnoitteluun syrjimättömyyden periaatetta noudattaen.
85. 4. Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvien muiden kustannusten kuin Visalle ja MasterCardille maksettujen maksujen (mm. Pankin sisäiset kustannukset ja muille palveluntarjoajille maksetut kustannukset) oletetaan olevan 14 senttiä riippumatta näiden kustannusten todellisesta määrästä. Jos nämä muut kustannukset laskevat olennaisesti verrattuna tämän sitoumuksen antamishetkeen ja olennaisesti alle 14 sentin, Pankki sitoutuu viemään tämän muutoksen asiakashinnoitteluunsa ilman aiheetonta viivytystä.
86. Mikäli Pankki katsoo kohdassa 4 mainittujen kustannusten olevan suuremmat kuin 14 senttiä sitoumuksen antamishetkellä tai sitoumuksen antamisen jälkeen

tapahtuneen kustannusten nousun vuoksi, Pankki voi ottaa nämä todelliset kustannukset huomioon hinnoittelussa, jos tämän sitoumuksen mukaisesti nimetty riippumaton asiantuntija todentaa kustannusten olemassaolon jäljempänä kerrotulla tavalla ja Kilpailuvirasto hyväksyy nämä kustannukset. Kilpailuvirasto voi harkita, onko riippumattoman asiantuntijan nimeäminen tarpeen silloin, jos kyseessä on uusi kustannuserä, jonka virasto katsoo voivansa itse hyväksyä sille toimitettujen tietojen nojalla.

87. Jos Pankki haluaa tässä kohdassa mainitut kustannukset uudelleen arvioitaviksi, se voi esittää riippumattoman asiantuntijan Kilpailuviraston hyväksyttäväksi (esimerkiksi KHT-tilintarkastusyhteisö). Riippumattoman asiantuntijan nimeää Kilpailuvirasto Pankin tekemän ehdotuksen perusteella. Asiantuntijan kuluista vastaa Pankki erikseen tehtävän sopimuksen mukaisesti.
88. Riippumattoman asiantuntijan tehtävänä on selvittää Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvat muut kustannukset kuin Visalle ja MasterCardille maksetut maksut. Riippumaton asiantuntija ottaa huomioon Pankille aiheutuvat edellä mainitut muut kustannukset vain siinä määrin kuin kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuu Pankille enemmän kustannuksia kuin Otto.-automaattinostoista. Ulkomaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvia kustannuksia ei oteta huomioon. Pankin Luottokunnalle tai Pankin määräysvallassa olevalle yhteisölle maksamat erät otetaan huomioon vain siinä määrin kuin nämä kustannukset perustuvat kyseiselle yhteisölle nimenomaisesti Pankin asiakkaiden kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuviin kustannuksiin.
89. Riippumaton asiantuntija tekee Pankin ja tarpeen mukaan muiden yhteisöjen kanssa salassapitosopimuksen. Pankki sitoutuu tekemään parhaansa yhdessä Kilpailuviraston kanssa, jotta kustannusten selvittämiseksi tarvittavat tiedot ovat riippumattoman asiantuntijan käytettävissä. Lisäksi Kilpailuvirasto huolehtii toimivaltuuksiensa puitteissa siitä, että riippumattomalla asiantuntijalla on käytettävissä selvityksen tekemiseen tarvittavat tiedot.
90. 5. Sitoumuksen liitteenä on selvitys huomioonotettavista kustannuseristä ja syrjimättömän hinnanneron laskentatavasta.
91. 6. Tämän sitoumuksen edellyttämä hinnoittelu otetaan käyttöön kahden viikon kuluessa siitä, kun Kilpailuvirasto on tehnyt asiassa päätöksen tai aikaisintaan 13.7.2009.
92. 7. Pankin sitoumus on voimassa niin kauan kuin niissä markkinaolosuhteissa, jotka ovat johtaneet Kilpailuviraston kannanottoon mahdollisesta yhteisestä määräävästä markkina-asemasta, ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia. Sitoumuksen antaminen ei tarkoita sitä, että Pankki hyväksyisi Kilpailuviraston alustavaa arviota markkinamäärittelystä, väitetystä yhteisestä määräävästä markkina-asemasta tai väitetystä väärinkäytöstä.

OP-Keskuksen antama sitoumus

93. OP-Keskus on antanut 5.6.2009 Kilpailuvirastolle 13 § 3 momentissa tarkoitetun sitoumuksen pankin kotimaisten vierasautomaattinostojen asiakashinnoittelusta. Sitoumuksen sanamuotoa on tarkennettu 15.6.2009.
94. 1. Pankki vahvistaa, että se sitoutuu hinnoittelemaan asiakkaidensa kotimaiset vierasautomaattinostot ja Otto.-automaattinostot tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -korteilla keskenään syrjimättömällä tavalla.
95. Pankki sitoutuu perimään asiakkailtaan kotimaisista vierasautomaattinostoista korkeamman hinnan kuin Otto.-automaattinostoista vain siinä tapauksessa ja enintään siinä määrin kuin Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvat kustannukset ylittävät Otto.-automaattinostoista sille aiheutuvat kustannukset. Pankki voi periä kustannuseron lisäksi syrjimättömän ja läpinäkyvän katteen sekä Otto.-automaattinostoista että kotimaisista vierasautomaattinostoista. Tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -korteilla tehtävät kotimaiset vierasautomaattinostot hinnoitellaan toisiinsa nähden siten, että niissä olevat kustannuserot otetaan huomioon.
96. 2. Syrjimätöntä hinnaneroa arvioitaessa otetaan huomioon ainoastaan Pankin Automatialle Otto.-automaattinostoista maksamat maksut, mukaan lukien automaattikohtainen perusmaksu. Pankin Otto.-automaattinostoista mahdollisesti asiakkaalta perimä syrjimätön ja läpinäkyvä hinta voidaan lisätä sellaisenaan myös kotimaisista vierasautomaattinostoista perittävään hintaan.
97. 3. Syrjimätöntä hinnaneroa arvioitaessa otetaan huomioon ne Pankin Visalle ja MasterCardille maksamat maksut, joita aiheutuu kotimaisista vierasautomaattinostoista enemmän kuin Otto.-automaattinostoista. Mikäli nämä Visalle tai MasterCardille maksetuista maksuista aiheutuvat kustannukset pienenevät, Pankki vie muutoksen ilman aiheetonta viivytystä vierasautomaattinostojen asiakashinnoitteluun syrjimättömyyden periaatetta noudattaen. Mikäli Visalle tai MasterCardille maksetut maksut nousevat, Pankki voi viedä muutoksen asiakashinnoitteluun syrjimättömyyden periaatetta noudattaen.
98. 4. Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvien muiden kustannusten kuin Visalle ja MasterCardille maksettujen maksujen (mm. Pankin sisäiset kustannukset ja muille palveluntarjoajille maksetut kustannukset) oletetaan olevan 14 senttiä riippumatta näiden kustannusten todellisesta määrästä. Jos nämä muut kustannukset laskevat olennaisesti verrattuna tämän sitoumuksen antamishetkeen ja olennaisesti alle 14 sentin, Pankki sitoutuu viemään tämän muutoksen asiakashinnoitteluunsa ilman aiheetonta viivytystä.
99. Mikäli Pankki katsoo kohdassa 4 mainittujen kustannusten olevan suuremmat kuin 14 senttiä sitoumuksen antamishetkellä tai sitoumuksen antamisen jälkeen

tapahtuneen kustannusten nousun vuoksi, Pankki voi ottaa nämä todelliset kustannukset huomioon hinnoittelussa, jos tämän sitoumuksen mukaisesti nimetty riippumaton asiantuntija todentaa kustannusten olemassaolon jäljempänä kerrotulla tavalla ja Kilpailuvirasto hyväksyy nämä kustannukset. Kilpailuvirasto voi harkita, onko riippumattoman asiantuntijan nimeäminen tarpeen silloin, jos kyseessä on uusi kustannuserä, jonka virasto katsoo voivansa itse hyväksyä sille toimitettujen tietojen nojalla.

100. Jos Pankki haluaa tässä kohdassa mainitut kustannukset uudelleen arvioitaviksi, se voi esittää riippumattoman asiantuntijan Kilpailuviraston hyväksyttäväksi (esimerkiksi KHT-tilintarkastusyhteisö). Riippumattoman asiantuntijan nimeää Kilpailuvirasto Pankin tekemän ehdotuksen perusteella. Asiantuntijan kuluista vastaa Pankki erikseen tehtävän sopimuksen mukaisesti.
101. Riippumattoman asiantuntijan tehtävänä on selvittää Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvat muut kustannukset kuin Visalle ja MasterCardille maksetut maksut. Riippumaton asiantuntija ottaa huomioon Pankille aiheutuvat edellä mainitut muut kustannukset vain siinä määrin kuin kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuu Pankille enemmän kustannuksia kuin Otto.-automaattinostoista. Ulkomaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvia kustannuksia ei oteta huomioon. Pankin Luottokunnalle tai Pankin määräysvallassa olevalle yhteisölle maksamat erät otetaan huomioon vain siinä määrin kuin nämä kustannukset perustuvat kyseiselle yhteisölle nimenomaisesti Pankin asiakkaiden kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuviin kustannuksiin.
102. Riippumaton asiantuntija tekee Pankin ja tarpeen mukaan muiden yhteisöjen kanssa salassapitosopimuksen. Pankki sitoutuu tekemään parhaansa yhdessä Kilpailuviraston kanssa, jotta kustannusten selvittämiseksi tarvittavat tiedot ovat riippumattoman asiantuntijan käytettävissä. Lisäksi Kilpailuvirasto huolehtii toimivaltuuksiensa puitteissa siitä, että riippumattomalla asiantuntijalla on käytettävissä selvityksen tekemiseen tarvittavat tiedot.
103. 5. Sitoumuksen liitteenä on selvitys huomioonotettavista kustannuseristä ja syrjimättömän hinnanneron laskentatavasta.
104. 6. OP-Keskus osk sitoutuu siihen, että se tulee laatimaan sitoumuksen mukaisen suositushinnaston osuuspankeille. OP-Keskus osk sitoutuu myös tekemään parhaansa, jotta osuuspankit toimivat sen antaman sitoumuksen mukaisesti. OP-Keskus osk:n ja osuuspankkien välisiä maksuja ei oteta huomioon tämän sitoumuksen mukaisia kustannuksia laskettaessa.
105. 7. Tämän sitoumuksen edellyttämä hinnoittelu otetaan käyttöön viimeistään kahden viikon kuluessa siitä, kun Kilpailuvirasto on tehnyt asiassa päätöksen ja aikaisintaan 1.7.2009.

106. 8. Pankin sitoumus on voimassa niin kauan kuin niissä markkinaolosuhteissa, jotka ovat johtaneet Kilpailuviraston kannanottoon mahdollisesta yhteisestä määräävästä markkina-asemasta, ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia. Sitoumuksen antaminen ei tarkoita sitä, että Pankki hyväksyisi Kilpailuviraston alustavaa arviota markkinamäärittelystä, väitetystä yhteisestä määräävästä markkina-asemasta tai väitetystä väärinkäytöstä.

Sampo Pankin antama sitoumus

107. Sampo Pankki on antanut 5.6.2009 Kilpailuvirastolle 13 § 3 momentissa tarkoitetun sitoumuksen pankin kotimaisten vierasautomaattinostojen asiakashinnoittelusta. Sitoumuksen sanamuotoa on tarkennettu 17.6.2009.
108. 1. Pankki vahvistaa, että se sitoutuu hinnoittelemaan asiakkaidensa kotimaiset vierasautomaattinostot ja Otto.-automaattinostot tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -korteilla keskenään syrjimättömällä tavalla.
109. Pankki sitoutuu perimään asiakkailtaan kotimaisista vierasautomaattinostoista korkeamman hinnan kuin Otto.-automaattinostoista vain siinä tapauksessa ja enintään siinä määrin kuin Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvat kustannukset ylittävät Otto.-automaattinostoista sille aiheutuvat kustannukset. Pankki voi periä kustannuseron lisäksi syrjimättömän ja läpinäkyvän katteen sekä Otto.-automaattinostoista että kotimaisista vierasautomaattinostoista. Tiliin liitetyillä Visa- ja MasterCard -korteilla tehtävät kotimaiset vierasautomaattinostot hinnoitellaan toisiinsa nähden siten, että niissä olevat kustannuserot otetaan huomioon.
110. 2. Syrjimätöntä hinnaneroa arvioitaessa otetaan huomioon ainoastaan Pankin Automatialle Otto.-automaattinostoista maksamat maksut, mukaan lukien automaattikohtainen perusmaksu. Pankin Otto.-automaattinostoista mahdollisesti asiakkaalta perimä syrjimätön ja läpinäkyvä hinta voidaan lisätä sellaisenaan myös kotimaisista vierasautomaattinostoista perittävään hintaan.
111. 3. Syrjimätöntä hinnaneroa arvioitaessa otetaan huomioon ne Pankin Visalle ja MasterCardille maksamat maksut, joita aiheutuu kotimaisista vierasautomaattinostoista enemmän kuin Otto.-automaattinostoista. Mikäli nämä Visalle tai MasterCardille maksetuista maksuista aiheutuvat kustannukset pienenevät, Pankki vie muutoksen ilman aiheetonta viivytystä vierasautomaattinostojen asiakashinnoitteluun syrjimättömyyden periaatetta noudattaen. Mikäli Visalle tai MasterCardille maksetut maksut nousevat, Pankki voi viedä muutoksen asiakashinnoitteluun syrjimättömyyden periaatetta noudattaen.
112. 4. Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvien muiden kustannusten kuin Visalle ja MasterCardille maksettujen maksujen (mm. Pankin sisäiset kustannukset ja muille palveluntarjoajille maksetut kustannukset) oletetaan

olevan 14 senttiä riippumatta näiden kustannusten todellisesta määrästä. Jos nämä muut kustannukset laskevat olennaisesti verrattuna tämän sitoumuksen antamishetkeen ja olennaisesti alle 14 sentin, Pankki sitoutuu viemään tämän muutoksen asiakashinnoitteluunsa ilman aiheetonta viivytystä.

113. Mikäli Pankki katsoo kohdassa 4 mainittujen kustannusten olevan suuremmat kuin 14 senttiä sitoumuksen antamishetkellä tai sitoumuksen antamisen jälkeen tapahtuneen kustannusten nousun vuoksi, Pankki voi ottaa nämä todelliset kustannukset huomioon hinnoittelussa, jos tämän sitoumuksen mukaisesti nimitetty riippumaton asiantuntija todentaa kustannusten olemassaolon jäljempänä kerrotulla tavalla ja Kilpailuvirasto hyväksyy nämä kustannukset. Kilpailuvirasto voi harkita, onko riippumattoman asiantuntijan nimeäminen tarpeen silloin, jos kyseessä on uusi kustannuserä, jonka virasto katsoo voivansa itse hyväksyä sille toimitettujen tietojen nojalla.
114. Jos Pankki haluaa tässä kohdassa mainitut kustannukset uudelleen arvioitaviksi, se voi esittää riippumattoman asiantuntijan Kilpailuviraston hyväksyttäväksi (esimerkiksi KHT-tilintarkastusyhteisö). Riippumattoman asiantuntijan nimeää Kilpailuvirasto Pankin tekemän ehdotuksen perusteella. Asiantuntijan kuluista vastaa Pankki erikseen tehtävän sopimuksen mukaisesti.
115. Riippumattoman asiantuntijan tehtävänä on selvittää Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvat muut kustannukset kuin Visalle ja MasterCardille maksetut maksut. Riippumaton asiantuntija ottaa huomioon Pankille aiheutuvat edellä mainitut muut kustannukset vain siinä määrin kuin kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuu Pankille enemmän kustannuksia kuin Otto.-automaattinostoista. Ulkomaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvia kustannuksia ei oteta huomioon. Pankin Luottokunnalle tai Pankin määräysvallassa olevalle yhteisölle maksamat erät otetaan huomioon vain siinä määrin kuin nämä kustannukset perustuvat kyseiselle yhteisölle nimenomaisesti Pankin asiakkaiden kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuviin kustannuksiin.
116. Riippumaton asiantuntija tekee Pankin ja tarpeen mukaan muiden yhteisöjen kanssa salassapitosopimuksen. Pankki sitoutuu tekemään parhaansa yhdessä Kilpailuviraston kanssa, jotta kustannusten selvittämiseksi tarvittavat tiedot ovat riippumattoman asiantuntijan käytettävissä. Lisäksi Kilpailuvirasto huolehtii toimivaltuuksiensa puitteissa siitä, että riippumattomalla asiantuntijalla on käytettävissä selvityksen tekemiseen tarvittavat tiedot.
117. 5. Sitoumuksen liitteenä on selvitys huomioonotettavista kustannuseristä ja syrjimättömän hinnaneron laskentatavasta.
118. 6. Sampo Pankki on tehnyt 7.5.2009 päätöksen vierasautomaattihinnoittelua koskevan maininnan poistamiseksi hinnastoistaan. Sampo Pankki sitoutuu siihen, että päätöksen mukainen hinnoittelun poistaminen hinnastoista tehdään

viimeistään kahden viikon kuluessa siitä, kun Kilpailuvirasto on tehnyt asiassa päätöksen.

119. 7. Pankin sitoumus on voimassa niin kauan kuin niissä markkinaolosuhteissa, jotka ovat johtaneet Kilpailuviraston kannanottoon mahdollisesta yhteisestä määräävästä markkina-asemasta, ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia. Sitoumuksen antaminen ei tarkoita sitä, että Pankki hyväksyisi Kilpailuviraston alustavaa arviota markkinamäärittelystä, väitetystä yhteisestä määräävästä markkina-asemasta tai väitetystä väärinkäytöstä.

Nordean, OP-Keskuksen ja Sampo Pankin antamien sitoumusten arviointi

Sitoumuksen kohta 1

120. Sitoumuksen kohta 1 vahvistaa sen, että kotimaisia vierasautomaatteja poissulkeva syrjivä hinnoittelu päättyy. Pankit sitoutuvat hinnoittelemaan asiakkaidensa kotimaiset vierasautomaattinostot ja Otto.-automaattinostot keskenään syrjimättömällä tavalla. Pankit perivät asiakkailtaan kotimaisista vierasautomaattinostoista korkeamman hinnan kuin Otto.-automaateista vain siinä määrin, kuin kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuu enemmän kustannuksia kuin Otto.-automaateista.
121. Kohdassa 1 on todettu myös, että sitoumuksen mukainen kustannusvastaavuuden periaate ei sinällään estä pankkeja perimästä katetta automaattinostoista. Mahdollinen kate on kuitenkin perittävä samalla syrjimättömällä ja läpinäkyvällä tavalla Otto.-automaattinostoista ja kotimaisista vierasautomaattinostoista.
122. Kilpailuvirasto ei tässä sitoumuspäätöksessä ota kantaa siihen, kuinka suuren katteen pankit voivat automaattinostoista periä ottaen huomioon määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen kohtuutonta hinnoittelua ja kilpailijoiden välisen yhteisyrityksen arviointia koskevat säännökset.
123. Koska Visa- ja MasterCard- korttinostosta aiheutuvat kustannukset eroavat toisistaan, sitoumuksessa on vahvistettu syrjimättömyyden periaatteen mukaisesti, että kotimaiset vierasautomaattinostot hinnoitellaan erikseen Visan ja MasterCardin osalta. Sitoumusten antamishetkellä kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuu Visa-korttien osalta noin yksi euro ja MasterCard -kortin osalta noin 60–65 senttiä enemmän kustannuksia kuin Otto.-automaattinostoista.
124. Sitoumus tarkoittaa käytännössä myös sitä, että pankit siirtyvät vierasautomaattinostoissa kokonaan noston määrästä riippumattomaan hintaan ja poistavat siis asiakashinnasta prosentuaalisen hinnanosan.

Sitoumuksen kohta 2

125. Sitoumuksen kohdassa 2 on täsmennetty, mitkä Otto.-automaattinostoista pankille aiheutuvat kustannukset otetaan huomioon arvioitaessa syrjimättömyyttä. Edellä mainittujen kustannusten on perustuttava pankin Automatialle maksamiin toteutuneisiin kustannuksiin.
126. Kohdassa 2 on myös todettu, miten Otto.-automaattinostosta perittävä hinta huomioidaan hinnaneroa laskettaessa. Mikäli pankki perii Otto.-automaattinostosta hinnan, tämä hinta voidaan lisätä kotimaisista vierasautomaattinostoista perittävään hintaan. Jos pankki perisi Otto.-automaattinostosta esimerkiksi 10 senttiä ja vierasautomaattinostosta aiheutuva kustannusero on yhteensä yhden euron, pankki voisi periä vierasautomaattinostosta yhteensä enintään 1,10 euroa. Otto.-automaattinostosta perittävä hinta voidaan kuitenkin lisätä kotimaisista vierasautomaattinostoista perittävään hintaan vain, jos Otto.-automaattinostoista perittävä hinta on läpinäkyvä suhteessa kotimaisesta vierasautomaattinostosta perittävään hintaan eikä muutoinkaan syrji kotimaisia vierasautomaattinostojen suhteessa Otto.-automaattinostoihin.

Sitoumuksen kohta 3

127. Sitoumuksen kohdassa 3 on täsmennetty, mitä pankin Visalle ja MasterCardille maksamia maksuja otetaan huomioon arvioitaessa syrjimättömyyttä. Syrjimättömyyttä hinnaneroa laskettaessa otetaan huomioon ne pankille aiheutuvat Visan ja MasterCardin kustannukset, joita pankille aiheutuu kotimaisista vierasautomaattinostoista enemmän kuin Otto.-automaattinostoista. Edellä mainittujen kustannusten on perustuttava pankin Visalle ja/tai MasterCardille maksamiin toteutuneisiin kustannuksiin. Mikäli nämä Visalle ja/tai MasterCardille maksettavista maksuista aiheutuvat kustannukset laskevat, esim. vierasautomaattiyrittäjistä aiheutuvista syistä, pankin on vietävä muutos ilman aiheetonta viivytystä vierasautomaattinostojen asiakashinnoitteluunsa.
128. Kilpailuvirasto ei ota tässä sitoumuspäätöksessä kantaa Visalle tai MasterCardille maksettavien maksujen kilpailuoikeudelliseen arviointiin.

Sitoumuksen kohta 4

129. Sitoumuksen kohdassa 4 määritetään, miten pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvat muut kustannukset kuin Visalle ja/tai MasterCardille maksetut maksut otetaan huomioon arvioitaessa hinnoittelun syrjimättömyyttä. Nämä kustannukset voivat olla esimerkiksi pankin sisäisiä kustannuksia, Luotokunnalle tai muulle palveluntarjoajalle maksettuja maksuja. Kyseisten kustannusten oletetaan olevan 14 senttiä.

130. Kilpailuviraston saamien selvitysten perusteella kyseiset kustannukset vaihtelevat jonkin verran pankeittain ja voivat mahdollisesti olla yli tai alle 14 senttiä riippuen pankista. Virasto arvioi, että todellisten kustannusten tarkasta selvittämisestä saatava hyöty käsiteltävänä olevalle kilpailuongelmalle on kuitenkin pieni verrattuna näiden kustannusten tarkasta selvittämisestä aiheutuviin kustannuksiin.
131. Pankit ovat sitoutuneet siihen, että jos kyseiset kustannukset laskevat olennaisesti sitoumuksen antamishetkestä, tämä muutos viedään ilman aiheutonta viivytystä asiakashinnoitteluun. Sikäli kuin jollakin pankilla kyseiset kustannukset ovat sitoumuksen antamishetkellä olleet yli 14 senttiä, kustannusten olennainen lasku on sitoumuksen mukaan vietävä asiakashinnoitteluun vain, jos kustannukset laskevat olennaisesti alle 14 sentin.
132. Ottaen huomioon sen, että todelliset muut kuin Visalle ja/tai MasterCardille maksetuista maksuista aiheutuvat kustannukset voivat sitoumuksen antamishetkellä tai myöhemmin tapahtuneen kustannusten nousun vuoksi olla enemmän kuin 14 senttiä, Kilpailuvirasto pitää kohtuullisena, että pankilla on mahdollisuus osoittaa todellisten kustannusten olevan tätä oletusarvoa suuremmat. Todellisten kustannusten todentaminen ja hyväksyminen edellyttää kuitenkin riippumattoman asiantuntijan selvitystä, ellei Kilpailuvirasto katso harkintansa mukaan voivansa hyväksyä jotakin uutta kustannuserää ilman tällaista selvitystä.
133. Riippumattoman asiantuntijan tehtävänä on selvittää sitoumuksessa 14 sentiksi oletettujen kustannusten todellinen määrä. On selvitettävä, missä määrin kustannukset ovat sellaisia, että niitä aiheutuu enemmän kotimaisista vierasautomaattinostoista kuin Otto.-automaattinostoista. Ulkomaisista vierasautomaattinostoista aiheutuvia kustannuksia ei oteta huomioon. Luottokunnalle maksettuja eriä ei hyväksytä pankin kustannuksiksi sellaisenaan, vaan niiden osalta riippumattoman asiantuntijan on selvitettävä, mitä kustannuksia Luottokunnalle aiheutuu kyseisen pankin asiakkaiden kotimaisista vierasautomaattinostoista. Sama koskee pankin määräysvallassa olevalle yhteisölle maksettuja maksuja.

Sitoumuksen kohta 5

134. Sitoumuksen kohdassa 5 viitatussa liitteessä on selvitys huomioonotettavista kustannuseristä ja syrjimättömän hinnaneron laskentatavasta. Liitteen tarkoitus on selventää sitä, miten sitoumuksen kohtia 1-4 tulkitaan käytännössä. Liitteessä on huomioitu ainoastaan syrjimätön hinnanero, ei pankkien mahdollisesti perimää katetta tai Otto.-automaattinostosta perittävää hintaa. Kustannuserien on perustuttava kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuviin toteutuneisiin kustannuksiin. Pankille kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuviin Visan ja/tai MasterCardin kustannuksiin on lisätty sitoumuksessa oletettujen muiden kustannusten euromäärä (14 senttiä) ja näiden kustannusten yhteismäärä.

rästä on vähennetty Pankin Automatialle Otto.-automaattinostoista maksamat maksut.

Sitoumuksen kohta 6 (OP-Keskus)

135. Sitoumuksensa kohdassa 6 OP-Keskus sitoutuu parhaansa mukaan varmistamaan sen, että myös OP-Pohjola -ryhmän osuuspankit toimivat sitoumuksen mukaisesti. Koska nämä osuuspankit ovat juridisesti itsenäisiä yksiköitä ja tekevät itsenäisesti omat hinnoittelupäätöksensä, OP-Keskus osuuspankkien keskusyhteisönä voi antaa ainoastaan hintasuosituksia ryhmään kuuluville osuuspankeille.
136. OP-Pohjola -ryhmää tarkastellaan sitoumuksen mukaista syrjimättömyyttä arvioitaessa yhtenä kokonaisuutena. Sitoumuksen kohdassa 6 todetaan, että OP-Keskuksen ja osuuspankkien välisiä maksuja ei oteta huomioon laskelmissa.

Sitoumuksen kohta 6 (Nordea ja Sampo Pankki) ja sitoumuksen kohta 7 (OP-Keskus)

137. Nordean ja Sampo Pankin sitoumuksien kohdan 6 sekä OP-Keskuksen sitoumuksen kohdan 7 mukaan hinnoittelun käyttöönoton ajankohta on kaikkien pankkien osalta viimeistään kahden viikon kuluessa tämän sitoumuspäätöksen tekemisestä. OP-Keskus on kuitenkin ilmoittanut voivansa ottaa uuden hinnoittelun käyttöön aikaisintaan 1.7.2009 ja Nordea aikaisintaan 13.7.2009 jotta hinnoittelumuutoksen edellyttämistä teknisistä muutoksista.
138. Sampo Pankin hinnastoissa on ollut maaliskuusta 2008 maininta vierasautomaattinoston hinnasta, mutta pankki ei ole perinyt asiakkailtaan em. palkkiota. Lisäksi pankki on tehnyt toukokuussa 2009 päätöksen poistaa hinnastoistaan maininnan em. vierasautomaattinoston hinnasta. Pankki on ilmoittanut, että se ei toistaiseksi peri maksua vierasautomaattinostoista. Tästä syystä Sampo Pankin osalta sitoumuksen täytäntöönpanemiseksi riittää vierasautomaattihinnoittelua koskevan maininnan poistaminen hinnastosta.

Sitoumuksen kohta 7 (Nordea ja Sampo Pankki) ja sitoumuksen kohta 8 (OP-Keskus)

139. Nordean ja Sampo Pankin sitoumuksien kohdasta 7 ja OP-Keskuksen sitoumuksen kohdasta 8 käy ilmi sitoumuksen voimassaoloaika. Pankin antama sitoumus ei ole voimassa, mikäli niissä markkinaolosuhteissa, jotka ovat johtaneet Kilpailuviraston alustavaan arvioon yhteisestä määräävästä markkina-asemasta, tapahtuu olennaisia muutoksia.
140. Kilpailuvirasto voi ottaa asian uudelleen käsiteltäväkseen, jos jokin päätöksen perusteena oleva tosiseikka muuttuu olennaisesti, jos asianosaiset elinkeinonharjoittajat rikkovat sitoumuksiaan tai jos päätös on perustunut osapuolten toimittamiin puutteellisiin, virheellisiin tai harhaanjohtaviin tietoihin.

141. Kilpailuvirasto katsoo edellä esitetyn perusteella ja kuultuaan toimenpidepyynnön tekijää, Suomen Käteisnosto Oy:tä, sekä muita riippumattomia automaattiyrittäjiä EuroCash Finland Oy:tä ja Nettiset Oy:tä, että Nordean, OP-Keskuksen ja Sampo Pankin esittämä sitoumuskokonaisuus riittää poistamaan tässä sitoumuspäätöksessä esitetyn menettelyn kilpailua rajoittavan luonteen.
142. Kilpailuvirasto ei ota tässä päätöksessä kantaa siihen, onko Nordea, OP-Keskus tai Sampo Pankki rikkonut kilpailunrajoituslain 6 §:n tai perustamissopimuksen 82 artiklan kieltoa, taikka kilpailunrajoituslain 4 § ja 5 §:n kieltoa tai perustamissopimuksen 81 artiklan kieltoa.

Sovelletut säännökset

143. Neuvoston asetus (EY) N:o 1/2003 perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta, 3 artiklan 1 kohta. EY:n perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklat. Laki kilpailunrajoituksista (480/92) 1 a §, 4-6 § ja 13 § 3 momentti.

Muutoksenhaku

144. Kilpailuviraston tässä asiassa antamaan päätökseen saa hakea muutosta markkinaoikeudelta kilpailunrajoituslain 21 §:n perusteella siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Valitusosoitus on päätöksen liitteenä.
145. Kilpailuviraston kilpailunrajoituslain 13 §:n nojalla antamaa päätöstä on valituksesta huolimatta noudatettava, jollei markkinaoikeus toisin määrää.

Lisätiedot

146. Lisätietoja päätöksestä antaa johtaja Kirsi Leivo, puhelin 09-7314 3351, sähköposti etunimi.sukunimi@kilpailuvirasto.fi ja erikoistutkija Pirjo Aspinen, puhelin 09-7314 3610, sähköposti etunimi.sukunimi@kilpailuvirasto.fi.

Ylijohtaja

Juhani Jokinen

Erikoistutkija

Pirjo Aspinen

Litteet: Sitoumuksen kohdan 5 mukaiset kustannuserät, Visa
Sitoumuksen kohdan 5 mukaiset kustannuserät, MasterCard

Tiedoksi: EuroCash Finland Oy, Nettiset Oy, Automatia Pankkiautomaatit Oy c/o Asianajotoimisto
Castren & Snellman

Sitoumuksen kohdan 5 mukaiset kustannuserät		
Syrjimätön hinnanero kotimaisille vierasautomaattinostoille tiliin liitetyillä Visa-korteilla		
Selvitys huomioi ainoastaan syrjimättömän hinnaneron, ei pankkien mahdollisesti perimää katetta tai Otto.-automaattinostosta perittävää hintaa.		
Visalle maksetut palkkiot. Perustuvat kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuviin toteutuneisiin kustannuksiin.	Visa Electron	Visa Debit
Käänteinen Interchange fee		
VisaNet Access Fee (poislukien VAP/VEAS-maksu)		
VisaNet Access Point Fee/Visa Extended Access Service (VAP-maksu)		
Consumer Cardholder Expenditure Volume Fee (CEV-maksu)		
Authorisation Fee (varmennusmaksu)		
Clearing and Settlement (tapahtumien välitys)		
PIN Verification Service (PIN-tarkistus)		
Fees in intra-regional ATM volumes (Visan volyymipohjainen jäsenmaksu)		
Visan kustannukset yhteensä		
Muut kustannukset, poislukien Visalle maksetut palkkiot	0,14	0,14
mm. pankin sisäiset kustannukset ja muille palveluntarjoajille maksetut kustannukset		
Kustannukset yhteensä		
Automatiale maksetut palkkiot, mukaan lukien automaattikohtainen perusmaksu. Perustuvat toteutuneisiin kustannuksiin.		
Syrjimätön hinnanero sitoumuksen antamishetkellä (kustannukset yhteensä vähennettynä Automatian kustannuksilla)		

Sitoumuksen kohdan 5 mukaiset kustannuserät		
Syrjimätön hinnanero kotimaisille vierasautomaattinostoille tiliin liitetyillä MasterCard-korteilla		
Selvitys huomioi ainoastaan syrjimättömän hinnaneron, ei pankkien mahdollisesti perimää katetta tai Otto.-automaattinostosta perittävää hintaa.		
MasterCardille maksetut palkkiot. Perustuvat kotimaisista vierasautomaattinostoista aiheutuviin toteutuneisiin kustannuksiin.	MasterCard Debit	
[...] ¹		
[...]		
[...]		
[...]		
[...]		
[...]		
MasterCardin kustannukset yhteensä		
Muut kustannukset, poislukien MasterCardille maksetut palkkiot	0,14	
mm. pankin sisäiset kustannukset ja muille palveluntarjoajille maksetut kustannukset		
Kustannukset yhteensä		
Automatiale maksetut palkkiot, mukaan lukien automaattikohtainen perusmaksu. Perustuvat toteutuneisiin kustannuksiin		
Syrjimätön hinnanero sitoumuksen antamishetkellä (kustannukset yhteensä vähennettynä Automatian kustannuksilla)		

¹ Tieto poistettu liikesalaisuutena